

Zoran Jelenc

POSPEŠEVALNI IN ZAVIRALNI DEJAVNIKI PRI RAZVOJU IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH IN ANDRAGOGIKE V SLOVENIJI

POVZETEK

V letu 1973 so začeli na zdajšnjem Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (tedaj v imenu še ni bilo andragogike) prvič predavati andragogiko. To so bili tudi začetki oblikovanja andragogike kot samostojne znanstvene discipline v Sloveniji. Razvoj izobraževanja odraslih pa se v Sloveniji ni začel šele takrat. Bil je odvisen od organizacij, združenj in institucij, delujočih na področju izobraževanja odraslih, od družbenih razmer in okoliščin, pobud in zgledov, upravnih in političnih struktur ter odločevalcev, strokovnih in drugih srečanj ter posvetov, projektov in akcij, gibanj in usmeritev, koncepcij in stališč zavzetih in dovolj razgledanih posameznikov. Navedeni vplivi so delovali pospeševalno, pa tudi zaviralno, o čemer razpravljamo v pričujočem prispevku.

Ključne besede: *izobraževanje odraslih, andragogika, izobraževalec, andragoška organizacija*

FACILITATING AND NONFACILITATING FACTORS IN DEVELOPING ADULT EDUCATION IN SLOVENIA – ABSTRACT

The 1973 year marked the beginning of lectures in andragogy at what is now the Department of Pedagogy and Andragogy at the Faculty of Arts, University of Ljubljana (andragogy had not yet been added to the name at the time). These were also the beginnings of andragogy's development as an independent scientific discipline in Slovenia. However, the development of adult education had started long before. It depended on the adult education organisations and institutions that were in operation, on associations active in the field, on the social circumstances, initiatives and examples, on administrative and political structures, on decision makers, on professional and other meetings and consultations, projects and actions, on movements and orientations, concepts and views, and on sufficiently knowledgeable individuals. These were the factors that either helped facilitate or impede the development of adult education in Slovenia.

Keywords: *adult education, andragogy, educator, andragogical organisation*

UVOD

Kot je znano, je profesorica dr. Ana Krajnc na današnjem Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani začela predavati andragogiko v letu 1973. To niso bili le začetki visokošolskega izobraževanja izobraževalcev odraslih in andragogov, temveč so to tudi začetki oblikovanja andragogike kot samostojne znanstvene discipline v Sloveniji. Z leti se je ta študij razvijal takole: leta 1976 je fakulteta najprej ustanovila andragoško *smer* v okviru študijskega programa Pedagogika, leta 1992/93 se je oddelek preimenoval v Oddelek za pedagogiko in andragogiko in sta nastala enopredmetna študija pedagogike in andragogike; kljub temu je dajal tudi enopredmetni študij andragogike naziv dipl. pedagog, a z dodatkom – smer andragogika. Tako je bilo vse do bolonjske reforme, ko je nastal samostojen drugostopenjski magistrski študij andragogike, ki daje naziv magister profesor andragogike.

Začetka visokošolskega izobraževanja izobraževalcev odraslih in andragogov v Sloveniji pa ne moremo enačiti z začetkom razvoja izobraževanja odraslih in andragogike v Sloveniji. Ta razvoj se je začel že dosti prej in je imel tako obdobja počasne ali počasnejše rasti in/ali zastojev kot tudi sorazmerno hitrejše ter hitre rasti in napredovanja.¹ Razvoj andragogike ali še bolj prakse izobraževanja odraslih v Sloveniji je bil po naši presoji odvisen od različnih dejavnikov, ki so lahko nanj vplivali bodisi pospeševalno bodisi zaviralno. V tem prispevku želimo pregledati, katerim dejavnikom lahko pripišemo pomemben ali pomembnejši vpliv na razvoj izobraževanja odraslih in andragogike pri nas, kateri pa so v tem pogledu nepomembni ali zanemarljivi; so pa tudi takšni, ki so ta razvoj celo zavirali ali onemogočali in ga morebiti zavirajo ali preprečujejo še zdaj. O tem nimamo posebnih raziskav in/ali empiričnih raziskovalnih ugotovitev; omejiti se bomo morali na presojo razpoložljivih podatkov ali dejstev, ki so nam bili na voljo.²

Dejavniki, ki lahko spodbujajo ter omogočajo ali zavirajo razvoj neke dejavnosti/stroke, so: organizacije in institucije, združenja, družbene razmere in okoliščine, pobude in zgledi (tako doma kot tudi iz tujine), upravne in politične strukture ter odločevalci, strokovna in druga srečanja in posveti, projekti in akcije, gibanja in usmeritve, koncepcije in stališča zavzetih in dovolj razgledanih posameznikov. Vsi ti dejavniki so delovali tudi pri razvoju našega izobraževanja odraslih in andragogike. Ali so ti dejavniki pri razvijanju izobraževanja odraslih, posledično tudi andragogike, tako po obsegu kot tudi po kakovosti, primerljivi s tistimi, ki so vplivali na razvoj izobraževanja otrok in mladine ter pedagogike?

IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH V ORGANIZACIJAH

Študij pedagogike na ljubljanski univerzi se je začel takoj po njeni ustanovitvi, v letnem semestru 1920, najprej kot predmet (njegov prvi nosilec je bil dr. Karel Ozvald), ki se je

1 V tem prispevku obravnavamo izobraževanje odraslih tudi v obdobjih pred začetkom študija andragogike, vse do danes.

2 Med viri, s katerimi si lahko pri tem pomagamo, sta zlasti: *Izobraževanje odraslih kot dejavnik razvoja Slovenije* (Jelenc, 1994) in *Strategija in koncepcija izobraževanja odraslih v Sloveniji* (Jelenc, 2000).

kasneje oblikoval v Oddelek za pedagogiko. Seveda pa so se za vzgojo in izobraževanje otrok ter mladine postopoma že v prvi polovici 20. stoletja oblikovale in razvile nekatere še danes delujoče, sorazmerno močne tako strokovno-razvojne kot tudi znanstvenoraziskovalne ustanove (kot sta Zavod RS za šolstvo in Pedagoški inštitut).

Delovanje organizacij in institucij

Kot že rečeno pri izobraževanju odraslih v Sloveniji nismo imeli niti zdaj nimamo takšnih organizacij in institucij, ki bi bile po obsegu in kakovosti, kadrovske in materialno ter po moči vplivanja tako močne kot tiste, ki delujejo na področju vzgoje in izobraževanja otrok in mladine. Med institucijami, ki že dalj časa delujejo na področju izobraževanja odraslih, so gotovo najvidnejše Ljudske univerze.³ Prva ljudska univerza v Sloveniji je začela delovati 18. januarja 1922 v Mariboru, do leta 1940 so delovale še ljudske univerze v Ljubljani, Celju, na Ptuj, v Kranju ter na Studencih pri Mariboru. Te univerze so bile organizirane kot (prosvetna) društva za prosvetljevanje vseh slojev prebivalstva; poleg organiziranja predavanj in tečajev so prirejele tudi druge izobraževalne in prosvetljevalske dejavnosti, akcije in prireditve ter izdajale tiskana gradiva in omogočale ljudem dostop do knjig (Jelenc, 1998, str. 1). Po drugi svetovni vojni se je število ljudskih/delavskih univerz v primerjavi s stanjem pred vojno močno povečalo, saj je v letu 1953 doseglo že rekordnih 234 enot (Mohorčič Špolar in Emeršič, 1997, str. 212).⁴ Leta 1959 se dejavnost in vpliv teh ustanov še povečata, ko se delavske univerze povežejo v združenje (zvezo) z imenom *Zveza delavskih in ljudskih univerz Slovenije*.⁵ Vanjo je ob ustanovitvi povezanih 63 organizacij (članic). V zvezi je v začetnem obdobju (1965–1976) delovalo sedem do osem strokovnih delavcev, ki so pokrivali področja splošnega, strokovnega in družbenega izobraževanja, imeli so tudi sodelavca za andragoško metodiko. Vsekakor je bila to najmočnejša razvojno-operativna ustanova za izobraževanje odraslih v Sloveniji. Vodilni kadri v njej (zlasti Tilka Blaha, Marjan Lah, Jože Valentinčič) so bili povezani z vrhunskimi strokovnjaki za izobraževanje odraslih in andragogiko v Jugoslaviji,⁶ ti pa so bili seznanjeni z najsoodobnejšimi spoznanji na področju andragogike in izobraževanja odraslih v svetu.

Značilnost razvojno-operativnih in raziskovalnih ustanov za področje izobraževanja odraslih v Sloveniji je bila, da vrhunska kadrovska zasedba strokovnjakov v njih ni bila trajna. Tudi navedena kadrovska zasedba v ZDUS/ZLUS se je po 10 letih močno zmanjšala,

3 Po letu 1945 so ime »ljudske« praviloma spremenile v »delavske«. Ime »delavska univerza« je bilo specifično za ljudske univerze v Jugoslaviji, saj ga v drugih državah ne poznajo. V imenu se je zrcalil političen (ideološki) pritisk na program in delovanje teh ustanov, ki naj bi omogočale oblikovanje delavcev in državljanov v duhu socialistične (ali komunistične) ideologije in politike ter družbenih potreb. To se je izkazalo tudi po tem, ko so se delavske univerze po prenehanju socialistične družbene ureditve (po letu 1991) spet preimenoval v »ljudske«.

4 Število ljudskih univerz v letu 1953 se ne zdi realno, vendar je mogoča razlaga ta, da so tedaj za ljudske univerze šteli tudi aktivnosti npr. prosvetnih društev, ki so prirejale predavanja o izbranih temah.

5 Ime se spremeni leta 1964, ko ostane le skrajšano *Zveza delavskih univerz Slovenije* (ZDUS).

6 Če naštejemo le nekaj najvidnejših, so bili to: Dragomir Filipović, Borivoj Samolovčev in Dušan Savičević iz Beograda, Mihajlo Ogrizović, Vlado Andrilović, Mladen Zvonarević, Nikola Pastuović in Maja Špan iz Zagreba ter Silvije Pongrac z Reke.

s tem pa so ljudske univerze izgubile dotedanjo vlogo vodilnih razvojno-raziskovalnih ustanov za področje izobraževanja odraslih pri nas. K sreči je po tem času to vlogo vsaj za nekaj let prevzela sorazmerno močna skupina strokovnjakov (od treh do sedem redno zaposlenih svetovalcev) za izobraževanje odraslih na Zavodu RS za šolstvo, ki je nastala leta 1969. Vodja te skupine je postal Jože Valentinčič, ko je zapustil ZDUS in se zaposlil na Zavodu RS za šolstvo. Skupina je delovala do leta 1980, ko je bila razpuščena; vzrok za njeno razpustitev je bila vpeljava tako imenovanega usmerjenega izobraževanja, ki je temeljilo na domnevi, da ni razlike med izobraževanjem otrok in mladine ter izobraževanjem odraslih, zato ni potrebe, da bi imel Zavod RS za šolstvo posebne svetovalce za izobraževanje odraslih, saj lahko isti svetovalci opravljajo svetovalno delo za otroke in mladino ter za izobraževanje odraslih. Šlo je za izrazito politično odločitev, ki je v naslednjih letih zelo negativno vplivala na vključevanje odraslih v izobraževanje, saj se je v tem času udeležba odraslih v izobraževanju zmanjšala (po grobih ocenah) skoraj za polovico; bolj kot udeležbo odraslih v posebnih ustanovah za izobraževanje odraslih (kot so npr. ljudske univerze) se je v tem času odrasle usmerjalo v izobraževanje v šolah, kar pa – kot je znano⁷ – odraslim ne ustreza; zmanjšano udeležbo v svojih programih so tako najbolj čutili ljudske univerze, škodo pa so najbolj utrpeli odrasli morebitni udeleženci izobraževanja.

Poleg navedenih ustanov, ki so zaposlovale strokovno dobro usposobljene strokovnjake za izobraževanje odraslih, je v šestdesetih letih delovala še ena ustanova, ki se je ukvarjala z razvojem strokovnega in poklicnega izobraževanja; to je bil *Zavod Ljudske republike Slovenije*⁸ za strokovno izobraževanje, ki se je ukvarjal tako s strokovnim izobraževanjem otrok in mladine kot tudi z izobraževanjem odraslih. Vodil ga je Ivan Bertoncej, ki je v tistem času veljal za vodilnega strokovnjaka in organizatorja na področju izobraževanja odraslih, zlasti strokovnega in povezanega z delom v podjetjih in delovnih organizacijah.⁹ Zavod LRS za strokovno izobraževanje se je leta 1965 spojil z Zavodom za napredek šolstva Socialistične republike Slovenije,¹⁰ kasneje preimenovanim v Zavod SRS za šolstvo. Iz tega prikaza je razvidno, da navedeni zavodi niso bili le ustanove za izobraževanje odraslih, temveč tako za izobraževalno ali šolsko obravnavanje otrok in mladine kot tudi odraslih. Praksa kaže, da ima umeščanje izobraževanja odraslih v ustanove, ki hkrati skrbijo tudi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladine, neugodne posledice za dejavnost izobraževanja odraslih; to zmeraj ostaja v senci izobraževanja otrok in mladine, ki ima zmeraj prednost pred izobraževanjem odraslih. Ustrežno in prioritarno obravnavanje izobraževanja odraslih in andragogike je mogoče le v ustanovi, ki je namenjena le ali prednostno obravnavanju ter razvoju in raziskovanju izobraževanja odraslih. To pa je bilo v Sloveniji doseženo z ustanovitvijo Andragoškega centra Slovenije.

7 Znana je ugotovitev dr. Ane Krajnc, povzeta po švedskem pedagogu Torstenu Husenu – da je odrasli dober učenec, a slab šolar.

8 S kratico Zavod LRS za strokovno izobraževanje.

9 Ivan Bertoncej je kasneje postal direktor Zavoda LRS za proučevanje organizacije dela in varnosti pri delu, ki se je kasneje preimenoval v Zavod LRS za produktivnost dela.

10 S kratico Zavod za napredek šolstva SRS.

Andragoški center Slovenije – močna ustanova za razvoj in raziskovanje na področju andragogike

Pobuda za ustanovitev Andragoškega centra Slovenije (ACS) je dalo Andragoško društvo Slovenije (ADS)¹¹ z utemeljitvijo, da je to nujnost in sredstvo za vzpostavitev in razvoj izobraževanja odraslih kot enakovredne in enakopravne sestavine vzgojno-izobraževalnega sistema, hkrati pa tudi za razvoj andragogike kot pedagogiki komplementarne in enakovredne vede. To smo še posebno utemeljevali s filozofijo in sistemom vseživljenjskosti učenja, ki smo ga tudi v Sloveniji v kasneje sprejetih političnih dokumentih priznavali kot ustrezno podlago in temelj razvoja. Center naj bi razvijal informacijsko, dokumentacijsko, svetovalno, razvojno-raziskovalno in usklajevalno funkcijo za področje izobraževanja odraslih. Za ustanovitev ACS so se poleg ADS odločno zavzemali v Skupnosti izobraževalnih centrov (zlasti zdaj že pokojni tajnik Tine Kopač) in na Filozofski fakulteti (profesorica dr. Ana Krajnc).¹² Nedvomno je k temu pripomoglo to, da je Slovenija leta 1991 postala samostojna in neodvisna država.

V začetku svojega delovanja je imel ACS tri organizacijske enote/področja. To so bila: razvoj in raziskovanje; izobraževanje andragogov in andragoških delavcev ter dokumentacija in informiranje. Približno takšna je v grobem organizacijska sestava še danes, ko ima ACS štiri organizacijske enote, to so: raziskovalno središče, središče za razvoj in svetovanje, izobraževalno središče in informacijsko središče. V ACS smo od začetka delovanja poudarjali, da je njegova prioriteta razvijanje kulture učenja odraslih v Sloveniji, kar sem zlasti poudarjal kot prvi direktor ACS; zato je ACS od vsega začetka razvijal projekte, kot so študijski krožki, središča za samostojno učenje, borze znanja, projektno učenje za mlajše odrasle (v začetku CMO, kasneje PUMO); med njegove prioritete ni spadalo poklicno izobraževanje, manj se je, vsaj v začetku, ukvarjal tudi z izobraževanjem odraslih oseb s posebnimi potrebami.

Odprtja ACS so se udeležili mnogi najvišji predstavniki politike in družbenega življenja v Sloveniji ter tudi nekateri visoki predstavniki iz tujine,¹³ kar je svojevrstno dokazovalo njegov pomen. ACS je pred kratkim praznoval 30 let svojega razvoja, v tem času so ga večkrat poskušali spojiti z drugimi ustanovami na področju vzgoje in izobraževanja, zlasti s Centrom RS za poklicno izobraževanje (CPI), a se mu je uspelo ubraniti teh poskusov.

11 Pobuda je bila izražena in dokumentirana na posvetu ADS na Bledu leta 1984; naslov posveta je bil: *Izobraževanje odraslih v dolgoročnem razvoju Slovenije*. Objavljeno v knjižici *Izobraževanje odraslih v dolgoročnem razvoju Slovenije* (Andragoško društvo Slovenije, 1985).

12 Žal pa je takrat niso podpirali na Zvezi delavskih univerz Slovenije (njen vidnejši predstavnik, ki je izražal in zastopal to stališče, je bil Milič Sikirica); menili so, da v Sloveniji ne potrebujemo »novega inštituta« (izraz »inštitut« je zvenel slabšalno), temveč le večjo finančno podporo področju izobraževanja odraslih.

13 Nekaj najvidnejših imen: Milan Kučan, tedanji predsednik Slovenije, dr. Peter Tancig, tedanji minister za znanost in tehnologijo, dr. Peter Vencelj, tedanji minister za šolstvo, Jožica Puhar, tedanja ministrica za delo, družino in socialne zadeve, dr. Alojzij Šuštar, slovenski nadškof in metropolit, dr. Anton Stres, pristojen za izobraževanje pri ljubljanski nadškofiji; iz tujine: Paul Belanger, predstavnik Unesca, kasnejši direktor Inštituta za vseživljenjsko učenje v Hamburgu, Peter Bacher, vodja Centra za izobraževanje odraslih v Københavnu, ki je bil nekakšen prvi zgled pri ustanavljanju ACS.

Na koncept delovanja ACS se je poskušalo vplivati tudi z določanjem njegovih nalog glede na potrebe ministrstev.¹⁴ Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), sprejet v letu 1996, je ACS opredelil kot svetovalno ustanovo za področje izobraževanja odraslih in ga tako po njegovi vlogi in delovanju izenačil z Zavodom RS za šolstvo (svetovalna ustanova za vzgojo in izobraževanje otrok in mladine) ter Centrom za poklicno izobraževanje – CPI (svetovalna ustanova za poklicno izobraževanje predvsem otrok in mladine). Takšna zakonska opredelitev je pomembno vplivala na delovanje ACS. S tem se je bistveno zmanjšala njegova avtonomija in povečala odvisnost od ministrstev, zlasti od zdajšnjega ministrstva za vzgojo in izobraževanje; to vsekakor zmanjšuje avtonomnost ACS in njegovo poglobitno poslanstvo, da avtonomno skrbi za razvoj izobraževanja odraslih in andragogike.¹⁵ Kljub vsemu pa se je ACS uveljavil kot najpomembnejše razvojno-raziskovalno središče za področje izobraževanja odraslih v Sloveniji; najpomembnejši delež v njegovem programu imata splošno in neformalno izobraževanje odraslih. V ACS se je kazala tudi potreba, da bi ustanovili relativno samostojno enoto, ki bi opravljala znanstvenoraziskovalno dejavnost, a do tega ni prišlo.

Na razvoj so pomembno vplivala tudi društva in združenja

Poleg ACS kot najpomembnejše organizacije in dejavnika za razvoj izobraževanja odraslih v Sloveniji je na ta razvoj pozitivno vplivalo tudi Andragoško društvo Slovenije (ADS); to je organizacija, ki je največ pripomogla k izboljševanju položaja izobraževanja odraslih v sistemu vzgoje in izobraževanja Sloveniji ter k doseganju njegove systemske izenačitve z izobraževanjem otrok in mladine. Smotrno je, da tako ostane tudi v prihodnosti.

ADS je bil ustanovljen leta 1968. Vse od takrat ne deluje le kot zavzet spremljevalec, temveč tudi kot nenehen spodbujevalec razvoja izobraževanja odraslih. Društvo ima tele poglobitne cilje:

- uveljavljanje izobraževanja odraslih in andragogike v Sloveniji;
- zastopanje andragogike in izobraževanja odraslih v aktualnih družbenih razmerah;
- zagotovitev enakovrednosti in enakopravnosti systemske ureditve izobraževanja odraslih v sistemu vzgoje in izobraževanja na vseh področjih systemskega urejanja (upravljanje, zakonodaja, financiranje, razvoj omrežja izvajalcev in programov ter infrastruktura);
- krepitev vloge in položaja andragoških delavcev v družbi in njihovo zastopanje v imenu andragoške stroke;
- skrb za spopolnjevanje andragogov in andragoških delavcev ter prizadevanje za stalno izboljševanje njihove usposobljenosti za delo na področju izobraževanja odraslih, tudi z izmenjavo dobrih praks in informacij na strokovnem področju;

14 Zlasti današnjih dveh ministrstev: ministrstva za vzgojo in izobraževanje ter ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Danes, po ustanovitvi ministrstva za visoko šolstvo, nastaja tudi dilema, katero od obeh ministrstev za vzgojo in izobraževanje je pristojno za izobraževanje odraslih.

15 Po sprejetju ZOFVI se je bistveno zmanjšal delež financiranja ACS pri ministrstvu za znanost/raziskovalno dejavnost, ki je prva leta po ustanovitvi ACS obsegal okoli 30 odstotkov celotnega proračuna za dejavnosti ACS.

- širjenje znanstvenih spoznanj in izkušenj o izobraževanju odraslih pri nas in v svetu ter seznanjanje širše javnosti z njimi prek sredstev javnega obveščanja;
- sodelovanje s strokovnimi in znanstvenimi organizacijami ter društvi, združenji in drugimi organizacijami, katerih dejavnost je pomembna za razvoj izobraževanja odraslih.

Za doseg svojega namena in ciljev opravlja društvo tele dejavnosti:

- zastopanje in uveljavljanje strokovnih in znanstvenih spoznanj s področja izobraževanja odraslih in njihovo promoviranje;
- organiziranje strokovnih razprav in pogovorov ter omogočanje dialoga med strokovnjaki tako andragoške stroke kot tudi s strokovnjaki iz drugih strok in področij na podlagi skupnega interesa za izobraževanje odraslih;
- organiziranje strokovnih srečanj svojih članov;
- zastopanje odraslega kot učenca in kot udeleženca izobraževanja odraslih ter skrb za to, da ima možnost ustrezno zadovoljevati svoje učne in izobraževalne potrebe;
- spodbujanje medsebojnega sodelovanja posameznikov in organizacij na področju izobraževanja odraslih z izmenjavo spoznanj in izkušenj ter s skupnimi akcijami in projekti;
- seznanjanje javnosti z znanstvenimi spoznanji in izkušnjami izobraževanja odraslih z ustnimi sporočili in drugimi sredstvi komuniciranja;
- informiranje članstva;
- vzdrževanje mednarodnih stikov in zastopanje asociacije v mednarodnih združenjih;
- spremljanje aktualnih dogodkov o izobraževanju odraslih in odzivanje nanje;
- povezovanje svojih članov in spodbujanje njihove dejavnosti pri uresničevanju in razvijanju dejavnosti izobraževanja odraslih;
- posredovanje predlogov in mnenj pristojnim organom o pomembnih vprašanih izobraževanja odraslih ter sodelovanje pri reševanju teh zadev;
- sodelovanje z drugimi domačimi in tujimi andragoškimi društvi ter z drugimi strokovnimi društvi in organizacijami;
- urejanje spletnih strani na medmrežju ter prek njih posredovanje informacij širši javnosti;
- izdajanje brezplačnih informativnih glasil s področja izobraževanja odraslih ter druge oblike sporočanja.

Ko pregledamo dokumente z ustanovitvene skupščine ADS, ki je bila 30. januarja 1968, ugotovimo, da si je društvo takšne cilje in napoved dejavnosti za njihovo udejanjanje postavljalo že ob svoji ustanovitvi. Ko je bil ustanovljen ACS, je ta prevzel večino ciljev, ki jih je imelo v svojem programu društvo; seveda je imel ACS veliko boljše možnosti za realizacijo teh ciljev kot ADS.

Sicer pa je za izobraževanje odraslih značilno, da so se njegovi predstavniki in izvajalci ves čas organizirali v društvih. Že pred ustanovitvijo ADS so strokovnjaki, ki so se v Sloveniji ukvarjali z razvojem izobraževanja v podjetjih in na področju gospodarstva, ustanovili Društvo organizatorjev izobraževanja. To društvo je bilo ustanovljeno že leta 1962 in ga je vodil Ivan Bertonec. Ne moremo ga sicer šteti za neposrednega predhodnika ADS,

saj je bilo po sestavi članstva ter naravnosti in vsebini svojega dela bliže društvom in združenjem, ki so se ukvarjala z razvojem in izobraževanjem kadrov v podjetjih, a vendar lahko njegovo dejavnost štejemo za andragoško. Društvo organizatorjev izobraževanja pa je bilo idejni in dejanski predhodnik Združenja izobraževalnih centrov, ki je začelo delovati leta 1972 in je neposreden predhodnik Skupnosti izobraževalnih centrov, ki je bila ustanovljena kasneje.¹⁶

Izobraževalni centri v podjetjih

Pri pregledu dejavnikov, ki so vplivali na razvoj izobraževanja odraslih in andragogike v Sloveniji, ne smemo spregledati izobraževalnih centrov in služb v podjetjih, ki so skrbeli za izobraževanje svojih delavcev. Tudi ta dejavnost je imela svoje vzpone in padce, ugodne možnosti za svoj razvoj pa je imela zlasti v večjih podjetjih, kot so bili, denimo, Krka, Gorenje, Iskra.

STRATEGIJE IN KONCEPCIJE – POGOJ ZA USPEŠEN RAZVOJ IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH

Izobraževanje odraslih moramo obravnavati kot koherentno celoto, po ciljnih, obsegu, pomenu, potrebi po sistemski ureditvi itn. povsem primerljivo z izobraževanjem otrok in mladine. Bolj kot kadarkoli prej se ta zahteva postavlja z uveljavljanjem koncepta in strategije vseživljenjskosti učenja (VŽU), saj vseživljenjskosti učenja ne more biti, če tako – resno, temeljito, načrtno, sistematično itn. – obravnavanemu začetnemu izobraževanju (izobraževanju otrok in mladine) ne sledi prav tako resno, temeljito, načrtno, sistematično itn. obravnavano nadaljevalno izobraževanje (izobraževanje odraslih). Tezo, ki določa položaj obeh poglavitnih podpodročij vzgoje in izobraževanja (začetnega in nadaljevalnega) tako v vsakdanji praksi kot tudi v teoriji, v družini vzgojno-izobraževalnih ved, označujem kot teoretično jasno in neovrgljivo.¹⁷

Kljub deklarativni podpori strategiji VŽU izobraževanje odraslih nima ustrezne podpore političnih odločevalcev

VŽU bi moral biti izhodišče za nacionalno politiko vzgoje in izobraževanja v vseh državah, tudi v Sloveniji. Nadaljevalno izobraževanje (izobraževanje odraslih) bi moralo imeti v njej ustrezno, začetnemu izobraževanju enakovredno in enakopravno (ne pa enako) mesto. V Sloveniji takšnega položaja izobraževanje odraslih nima in nič ne kaže, da se naša vzgojno-izobraževalna politika tega zaveda, kaj šele, da bi jo to skrbelo. Res pa je, da nosilci naše vzgojno-izobraževalne politike zlasti v zadnjem času, potem ko so to poudarili tudi v

16 Skupnost izobraževalnih centrov je dolga leta vodil zdaj že pokojni Valentin Kopač, ki smo ga že omenili kot enega najbolj vnetih zagovornikov in spodbudnikov nastanka ACS.

17 Med prvimi ali celo prvi je o tem tehtno razpravljal že angleški andragog Colin Titmus (1989; gl. Jelenc, 2000, str. 7), ko je ugotovil, da je načelo vseživljenjskosti izobraževanja sprožilo potrebo po integraciji vseh področij vzgojno-izobraževalnega sistema (vertikalno in horizontalno) in da je to pospešilo idejo o izobraževanju odraslih kot koherentni celoti.

strateških dokumentih Evropske unije (EU; npr. Lizbonska strategija, Bolonjska deklaracija), zatrjujejo, kako velik pomen imata tudi za nas VŽU in družba, ki temelji na znanju. Tudi v *Strategiji vseživljenjskosti učenja*, ki jo je leta 2007 sprejelo takratno ministrstvo za šolstvo in šport, smo zapisali strateško pomembno trditev, da mora vseživljenjskost učenja postati »vodilno načelo vsega izobraževanja in učenja ter temeljna družbeno-razvojna strategija« (Jelenc, 2007, str. 7; gl. tudi Jelenc, 2016). Ta trditev, če jo hočemo udejanjiti, zahteva sistemsko razdelitev izobraževanja in učenja na temeljno, ki ga mora zagotoviti »začetno izobraževanje« (angl. primerjalno *initial education*), in tisto, ki ga lahko preložimo na kasnejša obdobja, to je »nadaljevalno izobraževanje« (angl. *continuing education*). S tem sprejmemo novo izhodišče za celoten sistem vzgoje in izobraževanja, to je, da se učimo in izobražujemo vse življenje. Čas učenja in izobraževanja ne sme biti omejen na obdobje šolanja otrok in mladine, temveč morata učenje in izobraževanje ostati pomembna sestavina življenja, človekove osebne in poklicne poti tudi kasneje. Izobraževanju odraslih bo le tako sistemsko zagotovljena enakovrednost in enakopravnost v primerjavi z izobraževanjem otrok in mladine. To bo zahtevalo tele spremembe pri upravljanju vzgoje in izobraževanja:

- Eno od zdajšnjih ministrstev za področje vzgoje in izobraževanja mora brez odlašanja ustanoviti direktorat za izobraževanje odraslih.
- Temu naj se prilagodijo tudi imena ministrstev, kjer naj dobi ustrezno mesto pojem vseživljenjsko učenje.
- Sistemska enakopravnost začetnega in nadaljevalnega izobraževanja (izobraževanja otrok in mladine ter izobraževanja odraslih) naj se uredi v skladu s Strategijo vseživljenjskosti učenja.

Izobraževanje odraslih je ta čas sistemsko slabše urejeno ali celo neurejeno na vseh področjih systemskega urejanja vzgoje in izobraževanja, tako v splošnem položaju izobraževanja odraslih v celotnem sistemu vzgoje in izobraževanja kot tudi v njegovi zakonski urejenosti, financiranju, ureditvi javnega omrežja izvajalcev in programov ter infrastrukture. Ker je v zdajšnji vladi prišlo do razdelitve področja vzgoje in izobraževanja na dve ministrstvi – na ministrstvo za vzgojo in izobraževanje ter ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije, pri čemer še nimamo podatka o tem, kako si delita področje izobraževanja odraslih – je treba določiti njune pristojnosti za izobraževanje odraslih. Izobraževanja ne moremo deliti na »redno« (za mladino) in »izredno« (za odrasle), ker je takšno poimenovanje slabšalno za izobraževanje odraslih. Znanje je prisotno povsod, na vseh področjih življenja, v vseh poklicih in v vseh dejavnostih, in povsod je treba razvijati motivacijo odraslih za učenje in pridobivanje znanja. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ), predhodnik zdajšnjih dveh ministrstev, je določalo svoje organizacijske enote po šolski shemi; imelo je poleg direktoratsv za šport in za znanost še tri za področje vzgoje in izobraževanja, to so bili direktorati za *predšolsko vzgojo in osnovno šolo*, za *srednje in višje šolstvo ter izobraževanje odraslih* in za *visoko šolstvo*. V tej shemi izobraževanje odraslih ni imelo svojega direktorata, bilo je sektor v enem od *šolskih* direktoratsv, kar posledično pomeni, da v kolegiju ministra izobraževanje odraslih ni imelo svojega zastopnika, temveč ga je zastopala direktorica enega od šolskih direktoratsv, ta čas je bila to direktorica direktorata za srednje in višje šolstvo ter izobraževanje odraslih.

Izobraževanje odraslih je obsežno in raznovrstno področje, pretežno (vsaj 90 odstotkov) je neformalno, ki je zdaj organizacijsko podrejeno enemu od direktoratskih za formalno izobraževanje (in še to za le eno vrsto šol). V MIZŠ ni bilo mesta za nešolski direktorat, s tem pa tudi ni bilo pravega vsebinskega in miselnega stika z naravo in posebnostmi izobraževanja odraslih. Še več, s tem tudi ni bilo vsebinskega in miselnega stika z vseživljenjskim učenjem in njegovo filozofijo ter strategijo! Če misel razvijamo še dalje, sta v takšni organiziranosti pojem »učenje« in njegovo pojmovanje izrazito podrejena pojmovoma »izobraževanje« in »šolanje«. O dominaciji šolske kulture in tradicije pri nas govori tudi to, da se v javnosti (tudi v medijih), ko govorijo o vzgoji in izobraževanju in o MIZŠ, pretežno uporablja izraz »šolstvo« (npr. »šolska ministrica«) in ne izobraževanje, kaj šele učenje.

Za potrditev naše pobude govorijo tudi strateški dokumenti, ki jih je v zadnjem času sprejemala Republika Slovenija, to sta *Strategija dolgožive družbe* in *Strategija razvoja Slovenije do leta 2030*, v katerih VŽU označujejo in štejejo za temeljno podlago našega razvoja! Še nadaljnji pogoj pa je to, da *Strategijo vseživljenjskosti učenja* sprejme vlada RS (ne le eno ministrstvo), kar je ob sprejemanju strategije predlagala že skupina, ki jo je pripravljala, in da pri udejanjanju VŽU sodelujejo vsa ministrstva, saj je znanje povsod, ne le v šolah in izobraževalnih ustanovah. Po številnih znakih in podatkih sodeč, se vizija vzgoje in izobraževanja ter nacionalna strategija, ki jo ta čas pripravljamo v Sloveniji na tem področju, enačita s šolsko reformo. Vse to pa kaže, da v viziji vzgoje in izobraževanja vidimo le šolo in delovanje šol. In da sta filozofija in strategija VŽU bolj ali manj le politična floskula. In izobraževanje odraslih, ki bi moralo biti »dejavnik ocelotenja vzgoje in izobraževanja«,¹⁸ sistemsko ni enako pomembno kot izobraževanje otrok in mladine. Gledano z zornega kota VŽU, je bilo sprejetje *Strategije vseživljenjskosti učenja* v Sloveniji leta 2007 pri ministrstvu za šolstvo nekakšen krovni dosežek in zadovoljitev zahtev politike EU. Žal ministrstvo ni upoštevalo našega priporočila,¹⁹ da bi dokument in tudi odgovornost za udejanjanje strategije sprejela vlada Republike Slovenije. Druga pomanjkljivost ob sprejetju strategije je bila v tem, da ni bil upoštevan eden od ukrepov za udejanjanje strategije, to je sprejetje operativnega programa za udejanjanje strategije. Skupina je pripravila tudi tega, vendar ga ministrstvo ni niti obravnavalo, seveda tako ni mogel biti uradno sprejet.²⁰ V letu po sprejetju strategije je ministrstvo imenovalo strokovni svet (imenoval naj bi se strateški svet RS za vseživljenjsko učenje, da bi ga razlikovali od strokovnega sveta RS za izobraževanje odraslih), kar je bil eden od predlaganih ukrepov v strategiji. Vendar so svet sestavljali le predstavniki (uradniki) ministrstev, imel pa je le eno samo sejo, kar dokazuje, da ukrep ni bil resno zastavljen.

18 Tako ga je označil dr. Franc Pediček (1992) v svoji razpravi.

19 Skupino je vodil dr. Zoran Jelenc, ki je tudi oblikoval končno besedilo.

20 Naslov predloženega dokumenta je *Pregled dejavnosti za udejanjanje Strategije vseživljenjskosti učenja*. Obsega 74 ukrepov, ki so razdeljeni na tri skupine: a) dejavnosti, ki so skupne za celotno strategijo (23 točk), b) dejavnosti za obdobje začetnega izobraževanja (15 točk) in c) dejavnosti za obdobje nadaljevalnega izobraževanja (36 točk). Dejavnosti so opredeljene tudi po tem, na kakšne načine naj bi jih udejanjali (normativne rešitve, naloge strokovnih ustanov ali služb in raziskovalne naloge) in kako bi jih udejanjali po času (kratkoročno, srednjeročno ali permanentno).

V šolah za izobraževanje otrok in mladine se ne ravnaajo po strategiji VŽU

Tudi današnja organiziranost in strukturiranost začetnega izobraževanja (šol, izobraževanja otrok in mladine) ni v skladu s filozofijo in strategijo VŽU. V šoli bi morali ob pridobivanju temeljnega znanja in temeljnih spretnosti pridobiti čas za razvijanje strategij za učenje in pridobivanje znanja, za razvijanje zmožnosti za reševanje problemov, za projektno delo, raziskovalno učenje, razvijanje zanimanj in motivacije za učenje, navad in veselja do učenja. Organiziranost ministrstva bi morala upoštevati, da se izobraževanje in učenje danes ne dogaja le v šolah in institucijah za izobraževanje. Zato bi poleg splošne skrbi za razvoj sistema vzgoje in izobraževanja ministrstvo za vzgojo in izobraževanje moralo prevzeti tudi vlogo koordinatorja izobraževalne dejavnosti na vseh področjih, kjer se dogaja izobraževanje in učenje; to pa je povsod, v vseh ministrskih resorjih.

Zgledi, pobude, strokovna srečanja, posamezniki

Na razvoj izobraževanja odraslih v obdobju, ki ga obravnavamo v tem prispevku, so vplivali različni *zgledi*, obstajale so tudi različne *pobude*. Tako smo razvijali projektno učenje za mlade (PUMO) po zgledu danskega tovrstnega centra, »študijske krožke« po takšni dejavnosti na Švedskem; pomembne *zglede*, kot so središča za samostojno učenje, centri za izobraževanje na daljavo (angl. *Open University*) in »teden učenja odraslih« (angl. *Adults' Learning Week*), smo našli tudi v Veliki Britaniji; zgled za borzo znanja smo spoznali v ZDA (angl. *Learning Exchange* v Čikagu). Nekateri od navedenih projektov so se pri nas zelo uspešno uveljavili in prekosili zglede iz tujine, od katerih nekateri ne delujejo več.²¹

Pomembni dejavniki pospeševanja razvoja izobraževanja odraslih v Sloveniji so bili tudi *strokovna srečanja in posveti*, ki jih je preveč, da bi vse naštevali. Seveda so na ta razvoj močno vplivale tudi *družbene razmere* in *okolščine*. Med pozitivnimi družbenimi dejavniki naj omenimo osamosvojitve Slovenije, saj je ACS nastal leta 1991, v prvem letu samostojnosti Slovenije, ko je ministrstvo za šolstvo zagotovilo materialne podlage za ustanovitev takega centra.²² Ugodne razmere za izobraževanje in prosvetljevanje vseh ljudi, zlasti še tistih, ki so delovali na področju kmetijstva, vinogradništva, obrti, rokodelstva ter čebelarstva, ter za spodbujanje umnega gospodarjenja so bile v drugi polovici 19. stoletja, k temu so pomembno pripomogli izobraževalno dejavni duhovniki, kot je bil Anton Martin Slomšek, ustanovitelj nedeljskih »nadaljevalnih in ponavljalnih šol«.²³

Podobno pozitiven vpliv na razvoj izobraževanja odraslih so imeli tudi nekateri posamezniki, med katerimi moramo še posebej izpostaviti pedagoga Franja Žgeča in Karla Ozvalda, ki sta s svojim delovanjem v začetku 20. stoletja presejala pedagogiko v ožjem

21 Tako, denimo, ne deluje več čikaška borza znanja Learning Exchange; mislim, da enako velja tudi za danski center za projektno učenje za mlade.

22 Tedaj so pri ministrstvu začeli delovati tudi posebni svetovalci za izobraževanje odraslih (Jože Miklavc, Boštjan Zgonc, Zoran Bizjak) in so bila odobrena posebna sredstva za izobraževanje odraslih.

23 Znan je njegov učbenik v slovenskem jeziku *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*, izdan leta 1842.

pomenu.²⁴ Med posamezniki, izstopajočimi na različnih področjih izobraževanja odraslih, si zaslužijo mesto med aktivnimi in zagnanimi nosilci razvoja izobraževanja odraslih²⁵ Anton Kukovica, Marjana Lubej, Marinka Mifteraj, Marjan Lončarič, dr. Nena Mijoč, Vincenc Hrabar, Ana Marija Pušnik, Olga Drogenik, Boris Dular, Zlatko Zepan, Miran Morano, Marinka Kremžar, Jožica Češnovar, Jože Penca, Jasna Manfreda, Metka Svetina, Srečko Rutar, Marjan Blažič, Milena Malovrh, mag. Marija Velikonja, Zvonka Pretnar, Ivanka Vrhovčak, Štefan Gorše, Petra Rozman, Alenka Gerželj, dr. Janko Muršak, Janez Gartner, Eva Zakotnik, Franja Čeh, Irena Urankar, dr. Ivan Kejžar, dr. Ilija Mrmak ter sodelavke ACS, kot so Sonja Klemenčič, Maša Stavanja, dr. Angelca Ivančič, dr. Vida Andreja Mohorčič Špolar, dr. Tanja Možina, mag. Tanja Vilič Klenovšek, mag. Zvonka Pangerc Pahernik. Med pionirji izobraževanja odraslih moramo posebej izpostaviti mag. Jožeta Valentinčiča, prvega predsednika ADS; posebno mesto med pionirji seveda pripada dr. Ani Krajnc, ki se je v zgodovino zapisala kot prva profesorica andragogike na univerzi; posebno mesto pripada nekdanjim predsednikom/predsednicam ADS, to so bili: Tilka Blaha, Marija Faganeli Greif, Štefan Huzjan, Stanka Kušče Zupan, dr. Zoran Jelenc, dr. Jurij Jug, Jasna Dominko Baloh, Melita Cimerman, in zdajšnji predsednici Idi Srebotnik.²⁶

ZAKLJUČNA MISEL

Začetek študija andragogike na ljubljanski univerzi je padel na plodna tla. V njem se je gotovo zrcalilo doseženo stanje v praksi izobraževanja odraslih v Sloveniji, ki smo ga skušali prikazati v tem prispevku, a oblikovanje akademsko izobraženih strokovnjakov – andragogov in izobraževalcev odraslih – je pomembno pripomoglo k izboljševanju te prakse.

LITERATURA IN VIRI

- Andragoško društvo Slovenije. (1985). *Izobraževanje odraslih v dolgoročnem razvoju Slovenije* (Zbirka aktualna tema 31). Delavska enotnost.
- Jelenc, Z. (1994). *Izobraževanje odraslih kot dejavnik razvoja Slovenije* [Raziskovalno poročilo v šestih zvezkih]. Andragoški center Slovenije.
- Jelenc, Z. (1998). Vloga in razvoj zveze delavskih in ljudskih univerz Slovenije v obdobju 1960-1991. V J. Jug (ur.), *Zgodovina izobraževanja odraslih v Sloveniji 1945-1990* (3. del, Raziskovalni projekt). Založba Moderna organizacija.
- Jelenc, Z. (2000). *Strategija in koncepcija izobraževanja odraslih v Sloveniji* [Raziskovalno poročilo]. Andragoški center Slovenije.

24 Žgeča lahko označimo za izrazitega predstavnika »socialne pedagogike«, ki je bil pobudnik delovanja ljudskih univerz, Ozvald pa je bil predstavnik kulturne pedagogike, ki je kritiziral pedagoško teorijo, češ da se je ukvarjala predvsem z nameni in metodami šolskega pouka, in je poudarjal pomen učenja po končanem šolanju. Ozvalda lahko označimo kot našega, slovenskega »očeta« koncepta in strategije VŽU, ki je pomen tega spoznal med prvimi na svetu, a pojma »vseživljenjsko učenje« ni poznal in ga ni uporabljal.

25 Vrstni red navajanja njihovih imen ne izraža pomembnosti njihovega delovanja in vpliva.

26 Na seznamu bi lahko morebiti bil še kdo; če je žal izpuščen, to ni namerno.

Jelenc, Z. (ur.). (2007). *Strategija vseživljenjskosti učenja*. Ministrstvo za šolstvo in šport.

Jelenc, Z. (2016). *Vseživljenjskost učenja in izobraževanje odraslih*. Educa.

Mohorčič Špolar, V. A. in Emeršič, B. (1997). *Delavske in ljudske univerze v obdobju od 1945 do 1991*.

V J. Jug (ur.), *Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih (1945–1990): 1. del* (str. 211–230; Zbirka zgodovina izobraževanja odraslih, 4. zvezek; Raziskovalno poročilo). Založba Moderna organizacija.

Pediček, F. (1992). *Pedagogika danes*. Obzorja.

Titmus, C. J. (1989). National programs and organizations. V C. J. Titmus (ur.), *Lifelong Education for Adults: An International Perspectives* (str. 381–387). Pergamon Press.